

Vì sao Đồng Bằng Sông Cửu Long sẽ chết

Bình luận của Hà Lệ Chi/VN

30/11/2023

Người bán trái cây trên chợ nổi ở Sông Mekong ở Cần Thơ hôm 2/4/2016 (minh hoạ)

 Reuters

Con sông huyết mạch của Đông Nam Á

Mekong là con sông huyết mạch trọng yếu ở khu vực Đông Nam Á. Đây là con sông dài nhất Đông Nam Á, với chiều dài xấp xỉ 4.800 km. Sông Mekong khởi nguồn từ cao nguyên Tây Tạng, chảy qua sáu quốc gia (Bao gồm Trung Quốc, Myanmar, Lào, Thái Lan, Campuchia và Việt Nam) và đổ ra Biển Đông. Tiểu vùng sông Mekong mở rộng là khu vực kinh tế tự nhiên bao quanh sông Mekong, có diện tích 2,6 triệu km² với dân số khoảng 339 triệu người. Tổng diện tích lưu vực sông Mekong là 795.000 km², là nơi sinh sống của khoảng 60 triệu người, sinh kế của 80% trong số họ phụ thuộc vào dòng sông này. Được coi là một trong những lưu vực sông đa dạng sinh học nhất trên thế giới, lưu vực sông Mekong cũng là một trong những khu vực đất canh tác màu mỡ nhất.

Mực nước sông Mekong thời gian gần đây đã xuống thấp tới mức chưa từng có trong lịch sử, khiến kinh tế và nông nghiệp các nước hạ lưu chịu tác động nghiêm trọng. Năm 2019, một đợt hạn hán kéo dài ở miền Nam Trung Quốc và lục địa Đông Nam Á đã khiến mực nước ở sông Mekong hạ xuống mức thấp nhất trong 30 năm qua.

Năm 2019 và 2020, đặc biệt là ở đồng bằng sông Cửu Long (ĐBSCL), mực nước đã giảm xuống mức thấp nhất trong 100 năm trở lại đây. Lượng nước chảy vào đồng bằng ít đi trong khi mực nước biển lại dâng cao, làm tăng độ mặn của đất trồng trọt. Do đó, diện tích dành cho sản xuất nông nghiệp ngày càng bị thu hẹp.

Mực nước thấp là vấn đề nguy hiểm đối với các quốc gia thuộc khu vực hạ lưu như Việt Nam và Campuchia. Mực nước thấp tác động tiêu cực đến các khu vực phát triển nông nghiệp, đặc biệt là các vùng trồng lúa. Hậu quả là năng suất lúa gạo của ĐBSCL đã suy giảm rất lớn. Trong khi đó, Đồng bằng Sông Cửu Long là “vựa lúa” lớn nhất và quan trọng nhất của Việt Nam, 17,3 triệu dân của vùng đồng bằng sông Cửu Long sản xuất hơn một nửa số gạo của Việt Nam; gần 90% lượng gạo xuất khẩu của Việt Nam đến từ vùng này.

Ủy hội sông Mekong (MRC) ngày 7/8/2020 công bố một bản báo cáo, trong đó nêu rõ tình trạng khô cạn và hạn hán trên sông Mekong trong năm có liên quan đến lưu lượng xả nước ở mức thấp của các con đập thủy lợi và sự vận hành của các nhà máy thủy điện trên sông Mekong. Do các đặc điểm độc đáo trên, khu vực này đang ở trong tình trạng rất dễ bị tổn thương. Các con đập mà Trung Quốc, Lào và Campuchia đang xây dựng ở thượng nguồn đã chặn nước, giữ lại phù sa và cản trở sự di chuyển của cá. Các quốc gia hạ lưu theo truyền thống lấy khoảng 40% lượng nước của họ từ phần sông của Trung Quốc trong mùa khô và 18% trong mùa mưa, nhưng tỷ lệ đó đã giảm mạnh do các con đập ở thượng nguồn.

Sau năm 2020, lượng phù sa đổ vào ĐBSCL ước tính chỉ còn khoảng 1/3 của năm 2007. Theo một nghiên cứu năm 2018, các con đập cũng ngăn chặn sự di cư của cá và dự kiến sẽ gây ra sự sụt giảm thu nhập từ nghề cá ở các quốc gia phía Nam Trung Quốc lên tới 22,6 tỷ USD trong vòng 24 năm.

Một cô gái đi trên một con kênh cạn nước do hạn hán ở Long Phú, Sóc Trăng vào tháng 3/2016.

AFP

Chiếc đĩnh cuối cùng cho cỗ quan tài chôn vùi ĐBSCL

Mới đây, Campuchia đã quyết định cho đào một con kênh mang tên Phù Nam Techno.

Con kênh này dự kiến sẽ là tuyến đường thủy nối thủ đô Phnom Penh với tỉnh Kampot, qua sông Bassac. Tỉnh Kampot nằm ở phía nam Campuchia, có một mặt giáp với tỉnh Kiên Giang của Việt Nam, và một mặt giáp với vịnh Thái Lan. Dự án này sẽ vận chuyển hàng hoá đến và đi từ cảng Phnom Penh ra biển mà không cần phải trung chuyển qua Việt Nam.

Hôm 17-10, tại thủ đô Phnom Penh của Campuchia, Ủy ban liên bộ Campuchia do Phó thủ tướng Sun Chanthol đứng đầu đã ký kết thỏa thuận với đại diện Tổng công ty Cầu đường Trung Quốc (CRBC) về dự thảo khung xây dựng kênh đào nối ra biển Phù Nam Techo.

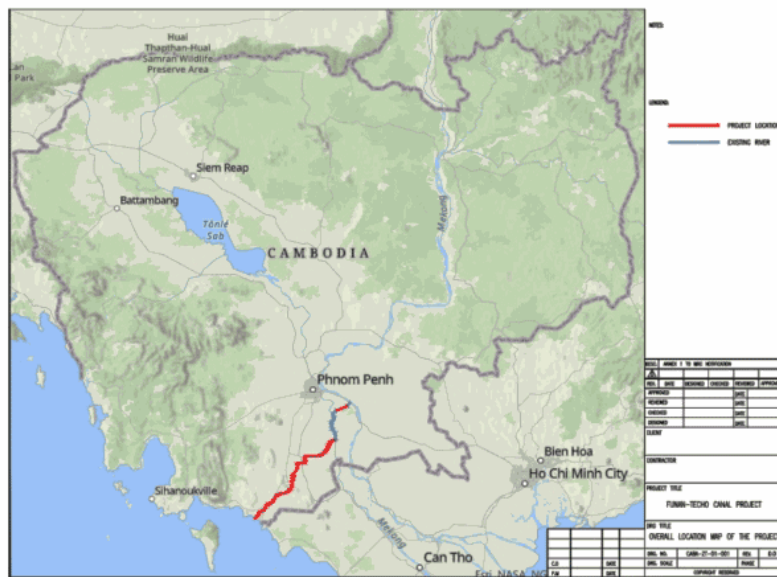
Thỏa thuận này sẽ cho phép CRBC tiến hành nghiên cứu chuyên sâu về tất cả các khía cạnh của dự án trong vòng tám tháng. Dự án kênh đào Phù Nam Techo ước tính sẽ tiêu tốn khoảng 1,7 tỷ USD và mất bốn năm để hoàn thành.

Campuchia cũng thông báo rõ ràng là các nghiên cứu thực hiện dự án kênh đào này sẽ do các công ty Trung Quốc thực hiện.

Theo nhận định ban đầu của các chuyên gia, việc Campuchia xây dựng kênh đào Phù Nam Techno này ra biển sẽ làm giảm lưu lượng nước trên dòng sông Hậu, điều này sẽ tác động đến

ĐBSCL, khu vực đang chịu ảnh hưởng mạnh mẽ của biến đổi khí hậu, hạn hán, xâm nhập mặn...

Brian Eyler - Một chuyên gia về Mekông và cũng là tác giả của cuốn sách “Những ngày cuối cùng của một dòng Mekông hùng vĩ”, đã nhận xét về tác động của kênh đào Phù nam Techno như “một chiếc đinh cuối cùng đóng vào cỗ quan tài ĐBSCL”.

Kênh Phù Nam, Funan Techo Canal. Nguồn: Mekong River Commission. (Ảnh và chú thích: Kỹ sư Phạm Phan Long.)

Chính phủ Việt Nam làm gì để cứu ĐBSCL?

Theo đánh giá sơ bộ, dự án sẽ gây tác động xuyên biên giới đến tài nguyên nước, môi trường, thủy sản, đa dạng sinh học, giao thông thủy, nông nghiệp, sinh kế, kinh tế xã hội vùng ĐBSCL. Lo lắng trước những hậu quả tồi tệ cho dòng Mekong và ĐBSCL, nhiều nhà trí thức hải ngoại đã lên tiếng mạnh mẽ, yêu cầu Chính phủ Việt Nam cần có hành động cần thiết để cứu vãn tình thế.

“Với những hậu quả đã hiện rõ trước mắt nếu như giới chức Việt Nam vẫn tiếp tục thái độ bàng quang, duy trì các chính sách nông nghiệp, thủy lợi duy ý chí và lạc hậu, không cho người nông dân quyền tự quyết về việc “nuôi con gì, trồng cây gì” như hiện tại thì ngay khi “Đế chế Phù Nam” hoàn thành, người ta sẽ tận mắt chứng kiến sự tàn lụi của một vùng châu thổ giàu có ĐBSCL chỉ trong vài năm tới. ĐBSCL đang gánh vác trách nhiệm an ninh lương thực, đảm

bảo diện tích trồng lúa lớn. Người dân không có quyền trên thửa ruộng của họ và ngay cả việc bán sản phẩm lúa gạo cũng phải thông qua các công ty lương thực nhà nước hoặc các chủ vựa là người nhà của giới chức chính quyền.”

Mới đây, Học viện Ngoại giao đã tổ chức một Diễn đàn về Mekông tại TPHCM. Diễn đàn này được cho là: “bên cạnh nỗ lực của kênh ngoại giao chính thức, các ý tưởng, sáng kiến, giải pháp của giới chuyên gia, học giả sẽ góp phần hỗ trợ thực hiện các mục tiêu này. Hợp tác liên cơ chế, hành động tập thể, chia sẻ kiến thức và phối hợp chính sách là chìa khóa để thúc đẩy hợp tác hướng tới tương lai bền vững của tiểu vùng Mekong...”

Thêm nữa, báo chí cũng cho biết: Thủ tướng Chính phủ Việt Nam đã giao Bộ TN&MT, Ủy ban sông Mê Công Việt Nam phối hợp với các bộ, ngành và địa phương thu thập thông tin chi tiết về dự án, triển khai đánh giá tác động xuyên biên giới của dự án kênh đào Phù Nam Techno tới vùng ĐBSCL của Việt Nam.

Chính quyền Việt Nam thời gian qua đã bắt lực trước việc Lào xây các con đập trên cả dòng chính và dòng nhánh sông Mekông. Và giờ đây chính phủ Việt Nam cũng sẽ bắt lực trước dự án kênh đào này của Campuchia. Tuy nhiên điều đáng nói là không phải là Việt Nam không thể cứu vãn, mà chính vì chính sách bất nhất của chính phủ Việt Nam cùng với các nhóm lợi ích “tranh thủ lợi dụng” đã khiến Việt Nam tuyệt vọng trong vấn đề này như vậy.

Trống đánh xuôi, kèn thổi ngược

Từ khi Lào quyết định xây một loạt đập thủy điện trên dòng chính Mekong, nổi bật trong đó là các đập Xayaburi, Donsahong...Đã nhiều nhà khoa học trong nước và thế giới cùng lên tiếng, yêu cầu Lào phải tôn trọng quy trình PNPCA được quy định rõ ràng trong Hiệp định Mekông 1995 mà Lào là một thành viên ký kết. Thế nhưng báo chí trong nước luôn giữ im lặng khi nhắc tới Lào, do Ban Tuyên giáo Trung ương có chỉ đạo là không được làm ảnh hưởng tới tình bạn với Lào. Trong khi Lào sẵn sàng phớt lờ lợi ích của hơn 20 triệu dân ĐBSCL khi bất chấp mọi ngăn cản để xây dựng các con đập thủy điện, và các công ty xây dựng các con đập này đều từ Trung Quốc.

Thêm nữa, mặc dù một số ban ngành ra sức kêu gọi can thiệp vào các dự án xây đập hoặc kênh đào Phù Nam Techno, nhưng Việt Nam thực sự không đủ sức mạnh và uy tín khiến Lào và

Campuchia phải dẫn đầu khi thực hiện các dự án này, đơn giản là vì Việt Nam luôn tiếp tay cho các dự án này của Lào và Campuchia. Chính Việt Nam đã phớt lờ các quy định PNPCA của Hiệp định Mekông 1995 và lợi ích của hàng triệu người dân ĐBSCL thì có gì mà yêu cầu họ cân nhắc. Năm 2019, dư luận Việt Nam bàng hoàng khi một tập đoàn lớn thuộc loại doanh nghiệp nhà nước lớn nhất nhì Việt Nam lại tham gia một dự án thủy điện trên dòng Mekông của Lào. Đây cũng không phải là trường hợp duy nhất. Đầu năm nay, dư luận lại rúng động khi một tập đoàn tư nhân Việt Nam đã bí mật tham gia một dự án xây đập Sekong A tại Lào. Brian Eyler đã nhận xét: “tôi gọi dự án này là một hồi chuông báo tử cho nghề cá trên sông Mekong. Và theo nhiều cách, Việt Nam đang tự bắn vào chân mình bằng cách xây dựng con đập này ở Lào.” Nhiều tổ chức quốc tế đã kêu gọi Việt Nam dừng các dự án này lại, nhưng các nhóm lợi ích cứ phớt lờ tất cả.

Và như mọi khi, các thông tin thực tế về tác hại của các dự án này sẽ không bao giờ tìm thấy trên báo chí Việt Nam.

Một mặt, một số ban ngành ở Việt Nam tìm cách can thiệp vào các dự án đập thủy điện ở Lào, tuy nhiên, Tập đoàn Điện lực Việt Nam (EVN) vẫn vô tư mua điện từ các dự án đập thủy điện đã tham gia vào việc bức tử ĐBSCL.

Tranh thủ lợi dụng

Không chỉ “trống đánh xuôi kèn thổi ngược” trong hoạt động chính sách, nhiều nhóm lợi ích còn ngang nhiên lợi dụng tình trạng khó khăn, đã vẽ ra các dự án ma để trục lợi. Đơn cử như trường hợp đập Xayraburi. Bất lực khi không yêu cầu được Lào ngừng dự án. Theo quy định của Luật pháp quốc tế về sử dụng các nguồn nước, cũng như quy định tại Hiệp định Mekông 1995, Lào có nghĩa vụ phải thực hiện một báo cáo đánh giá tác động môi trường (EIA) trước khi thực hiện dự án xây đập. Tuy nhiên, Lào chỉ thực hiện EIA một cách qua loa, và chỉ đánh giá tác động môi trường cách đập Xayaburi chưa đầy 3 km, trong khi ĐBSCL mới là nơi bị tác động nhiều nhất thì lại không được đánh giá.

Ủy ban Sông Mekông Việt Nam cùng với Bộ Tài nguyên và Môi trường. (Bộ TN & MT) Việt Nam đã đề nghị với Chính phủ Việt Nam thuê một bên nước ngoài thực hiện EIA với kinh phí gần năm triệu USD. Phía Ủy ban Sông Mekông Việt Nam và Bộ TN & MT khẳng định đây là nghiên

cứu quan trọng để xác định tác động đến môi trường của ĐBSCL trước các dự án thủy điện của Lào.

Thế nhưng, kết quả đánh giá thì hời ôi. Đại biểu Quốc hội Nguyễn Ngọc Trân đã nêu rõ vấn đề này: “Trong hai lần phản biện của mình, tôi đã chỉ rõ năm điểm yếu cơ bản của nghiên cứu của DHI (phương pháp luận, mô hình hóa, số liệu, chế độ vận hành, hiểu biết thực tế) và đi đến kết luận là các kết quả và kết luận của công trình là không đáng tin cậy và tiềm ẩn hậu quả bất lợi khôn lường nếu được Chính phủ Việt Nam phê duyệt.”

Nói một cách ngắn gọn, đây chỉ là dự án Bộ TN & MT cùng với Ủy ban Sông Mekông Việt Nam vẽ ra để trục lợi mà thôi.

Với những chính sách “trống đánh xuôi, kèn thổi ngược” như vậy, cộng với việc tham nhũng chính sách, thì ĐBSCL sẽ chết chỉ là chuyện sớm hay muộn mà thôi.

Tham khảo:

1.

<https://vnexpress.net/chuyen-gia-my-trung-quoc-co-the-giu-50-nuoc-mekong-vao-mua-kho-4059158.html>

2.

<https://vietnambiz.vn/an-ninh-luong-thuc-ha-luu-song-me-kong-bi-de-doa-vi-han-han-hay-1-1-dap-thuy-dien-cua-trung-quoc-20200511162721745.htm>

3. <http://www.mrcmekong.org/assets/Publications/Situation-report-Jan-Jul-2020.pdf>

4.

<https://cuoituan.tuoiitre.vn/du-an-kenh-dao-phu-nam-techo-duong-ra-bien-cua-campuchia-20231124100137904.htm>

5. <http://m.en.freshnewsasia.com/index.php/en/localnews/41715-2023-10-18-02-08-54.html>

6.

https://www.rfa.org/vietnamese/in_depth/funan-canal-in-cambodia-the-final-nail-in-the-coffin-of-the-mekong-delta-10032023123358.html

7.

<https://saigonnhonews.com/thoi-su/van-de-hom-nay/kenh-dao-de-che-phu-nam-hay-tieng-c-huong-bao-tu-cho-dong-bang-song-cuu-long/>

8.

<https://baoquocte.vn/cho-mot-tuong-lai-ben-vung-hon-o-tieu-vung-song-mekong-251230.html>

9.

<https://plo.vn/bo-tnmt-danh-gia-tac-dong-toi-dbscl-khi-campuchia-lam-kenh-dao-ra-bien-post753795.html>

10.

<https://thanhvien.vn/dbscl-se-suy-thoai-va-tan-ra-neu-xay-dung-dap-thuy-dien-luang-prabang-185891024.htm>

11.

https://www.rfa.org/vietnamese/in_depth/sekong-a-hydroelectric-dam-a-mysterious-project-02222023102347.html

12.

<https://www.iucn.org/news/viet-nam/202109/viet-nam-should-save-sekong-its-own-benefit>

13.

<https://danviet.vn/vi-sao-evn-thuc-mua-hang-nghin-mw-dien-tu-lao-20230925181945149.htm>

14. <https://tiasang.com.vn/dien-dan/mot-van-de-can-duoc-chat-van-10222/>

<https://www.rfa.org/vietnamese/news/comment/blog/why-will-south-delta-die-11292023125345.html>